O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR

mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami

(2024-yil 17-18-may)

(1-qism)

JIZZAX-2024

“Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar” mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami – Jizzax: O‘zMU Jizzax filiali, 2024-yil 17-18-may. 410-bet.

Respublika miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globallashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur’atlar bilan rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e’tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma’ruza tezislari to‘plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo‘nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas’ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., PhD. O‘ralov A.I.

Tahrir hay’ati a’zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., b.f.f.d. (PhD) O‘ralov A.I., t.f.f.d.(PhD), dotsent Abdumalikov A.A., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), dots. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dotsent Alibayev S.X., p.f.f.d. (PhD) Halimov O‘.H., p.f.f.d.(PhD), dotsent Karshiyev A.A., f.f.f.d.(PhD), dotsent Sindorov L.K., t.f.f.d.(PhD), dotsent Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD), dotsent Mustafaqulov M.A., f.f.f.d. (PhD) Alibekov D.A.., f-m.f.f.d. (PhD) Sharipov X.F., ps.f.f.d.(PhD) Norbekova B.Sh., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Qayumov O.A., Jo‘rayev M.M.

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma’ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar.

psixologik va pedagogik shartlar asosida didaktik jarayon tashkil etilishi bo‘lajak mutaxassislarning etuk, jahon talablariga javob beradigan tarzda tayyorlanishiga zamin tayyorlaydi.

Ta’lim jarayonida talabaning faollashiga, mas’uliyat hissining oshishiga, o‘quv jarayonining ishtirokchisiga, mustaqil ta’lim ola bilish ko‘nikmasini shakllantirishga alohida e’tibor berish, bo‘lg‘usi ijodkor pedagogning shakllanishiga zamin yaratiladi. Bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilari o‘z bilim ko‘nikma malakalarini oshirishni muntazam ravishda ijodkorlik izlanishlari shaklida tashkil etishi va ma’lum maqsadga yo‘naltirishi zarur. Bunda:

– ijodkorlik sifatlarini o‘zlarida shakllantirishlari;

– ijodiy izlanishlar jarayonini boshqarishga moyil bo‘lishi;

– ijodkorlik bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik, psixologik va nazariy tayyorgarligiga bog‘liq bo‘lishini esda tutishi lozim.

Bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilari bir vaqtning o‘zida ham individ, ham ijodkor, ham shaxs shu bilan birga sub’ektdir. Bu to‘rt ko‘rsatgich birdek uzluksiz taraqqiy etishi, shakllanishi va uzluksizlikda takomillashib borishini ta’minlash lozim. Bunday holat tizimli yondashuv asosida bo‘lg‘usi o‘qituvchini pedagog sifatida maxsus g‘oyaviy hamda ijtimoiy tayyorgarlikka ega bo‘lgan individual yetuk shaxs bo‘lib shakllanishiga olib keladi. Bu esa, o‘z navbatida, yuqori salohiyatli, raqobatbardosh o‘qituvchilarning yangi avlodini tayyorlashga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Muslimov N.A. va boshqalar. Kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi / Monografiya. – T.: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2013. 41-bet.

2. Ochilov M. Muallim - qalb me’mori. – Toshkent «O‘qituvchi» 2001 y. 281-b.

3. Qo‘ysinov O.A., Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta’limni

tashkil etishning nazariyasi va metodikasi. Monografiya. T.:“Fan”, 2009. - 92b.

4. Ismailova Z.K. Talabalarning kasbiy pedagogik malakalarini shakllantirish: Diss. ... ped. fan. nom. – T.: 2000. – 186 b.

5. Kuysinov O.A. Developing Professional-Pedagogical Creativity of Future Professional Education

Teachers based on Competencial Approach // Eastern European Scientific Journal. - Germany, 2018. №4. – R.257-263. (13.00.00; №1).

TA’LIMNI RIVOJLANTIRISH TENDENSIYALARI VA STRATEGIYALARINING O‘ZIGA XOSLIGI

f.f.f.d (PhD), dots. Alibekov Davron Abdurakibovich
O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali
alibekovdavron252@mail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta’lim jarayonining ahamiyati, ta’limni rivojlantirish tendensiyalar, funksiyalari va strategiyalari hamda ta’limni tashkiliy normalari haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: ta’lim, tarbiya, ijtimoiy, rivojlanish, texnologiya, modernizatsiya, sivilizatsiya, tendensiya, strategiya, tamoyil, kategoriya, taraqqiyot, norma, funksiya.

Ta’lim-tarbiya jarayoni turli davrlarda va turli jamiyatlarda o‘z xususiyatini o‘zgartirib, makon va zamon nuqtai nazari bilan takomillashib boradi. Ijtimoiy hayotning talablari, unda yashaydigan insonlarning ehtiyoji bilan ta’lim nazariyasi va amaliyotida o‘ziga xos rivojlanish tendensiyalari kuzatiladiki, bu tabiat va jamiyatning evolyusion tadrijiy o‘zgarishlari bilan hamohang ravishda olib boriladi. Har bir tarixiy davrda ta’lim-tarbiyaning maqsadi, mazmuni, xususiyatlari va uslublarida o‘sha davr uchun xos bo‘lgan yangilanishlar va modernizatsiya kuzatiladi. Shu mazmunda ta’limning ijtimoiy xususiyatlaridan kelib chiqib, uni ijtimoiy kategoriya sifatida o‘rganamiz.

Ta’lim tizimida mavjud muammolar, uning zamonaviy ko‘rinishi va istiqboli, ijtimoiy hayotdagi maqomi hozirgi jamiyat uchun dolzarb masala bo‘lib qolmoqda. Shuningdek, mazkur muammo axborotlashgan jamiyat, texnogen sivilizatsiya, raqamli iqtisodiyotning rivojlanib borayotgan davrida o‘ta dolzarbdir. Ijtimoiy hayot va taraqiyot qonuniyatlari ta’lim mazmuni va mohiyatida birmuncha o‘zgarishlar yuz berishi lozimligini taqoza etmoqda. Ta’limning zamonaviy bosqichdagi tizimining ijtimoiy-falsafiy mazmuni uning innovatsion rivojlanish orqali yangicha mohiyat kasb etishi muhim ahamiyatga ega.

Ta’lim o‘ziga xos me’yorlar, qoidalar va xususiyatlarni o‘zida jamlagan tizim hisoblanadi. Mazkur tizim o‘zining mukammalligi, maqsadga yo‘naltirilganligi, natijaviyligi va samaradorligi bilan jamiyatda o‘ziga xos muhim qadriyat hisoblanadi. Olimlarning fikricha, ta’lim tizimi “O‘ziga xos me’yorlar va maqomlarni o‘z ichiga olgan tizim; urf-odatlar, an’ana va odob-axloq qoidalari to‘plami; rasmiy va norasmiy tashkilotlar; ijtimoiy munosabatlarining muayyan sohasini tartibga soluvchi me’yorlar va tuzilmalar to‘plami; alohida ijtimoiy hatti-harakatlar yig‘indisi”.

Falsafiy lug‘atda ta’lim-tarbiyaning ijtimoiy tabiati haqida quyidagicha ta’kidlangan: “Ta’lim-tarbiya turli ijtimoiy institutlar (oila, maktab, kasbiy-texnik, o‘rta maxsus, oliy o‘quv yurtlari) orqali shaxs qobiliyatini shakllantirishning asosiy vositasidir. Ta’lim jarayonida insonlar bilim oladilar va bu o‘z navbatida ularning dunyoqarashini kengaytiradi, ularga atrof-muhitga moslashtiradi, turli ijtimoiy faoliyatda ishtirok etishini ta’minlaydi. Umumiy ta’lim insonni har qanday ish faoliyatda, maxsus ta’lim esa, ma’lum faoliyat turi yo‘nalishida qobiliyatini shakllantiradi”.

Ta’lim jarayoni, uning tendensiyalari, mazmuni va mohiyatidan kelib chiqib, quyidagi ijtimoiy xususiyatlarni o‘z ichiga oladi:

1. Ta’lim jarayoni – bu bir butun pedagogik jarayonlar, ta’lim va tarbiyaning o‘zaro bog‘langan va mohiyatan bir-birini to‘ldirib boradigan xususiyatlarni o‘z ichiga olib, ta’lim mazmunini bugungi kuni va istiqbolini belgilab beradigan tashkiliy normalarni o‘zida mujassam etadi.

2. Ta’lim jarayoni ijtimoiy hayot, atrof-muhit, tabiat va jamiyat bilan doimiy o‘zaro aloqadorlikda bo‘lib, shuningdek, ular o‘rtasidagi umumiy munosabatlarni mohiyati va birligini ta’minlash uchun o‘z imkoniyatlariga ega bo‘lgan ijtimoiy makon va ochiq tizimdir.

3. Ta’lim tizimi inson taraqqiyotini ta’minlashga qaratilgan kompleks xususiyatlarni o‘z ichiga olib, inson takomilining tabiat va jamiyat bilan bog‘liq jihatlarini umumiy falsafiy qonuniyatlarini asosida faol va doimiy harakatdagi ijtimoiy voqelikdir.

4. Ta’lim jarayoni ijtimoiy yo‘naltirilgan maqsadlarga mo‘ljallangan vazifalarni bajarib, pedagog va o‘quvchi o‘rtasidagi o‘zaro shartnomaga asoslangan ta’limiy munosabatlardir.

5. Ta’lim tizimi jamiyatda muhim ijtimoiy vazifa, ya’ni inson manfaatlari, uning kelajagi va istiqbolini ta’minlash, yosh avlodni barkamol, zamonaviy taraqqiyotga innovatsion bilimlari bilan kirib keladigan, natijada farovon hayot qurishga qaratilgan qadriyatlarni ro‘yobga chiqaruvchi ijtimoiy makondir.

6. Ta’lim tizimi yoshlarni umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, milliy va jahon madaniyatining durdonalaridan bahramand qiladi, insonlar o‘rtasida o‘zaro barqaror ma’naviy aloqalarni ta’minlaydi, insonni ijtimoiy kelib chiqishidan qat’iy nazar ta’lim berish tamoyilini o‘zida mujassam etadi.

Ta’limning boshqaruv va tashkiliy usullari, maktab yoki boshqa formadagi o‘quv muassasalari amaliyoti, ta’lim-tarbiya mazmunini izohlashga turlicha yondoshuvlar har bir davrda boshqacha bo‘lib, birmuncha asosda davr xususiyatlaridan kelib chiqqan. Olimlarning ta’kidlashicha, “Insoniyat sivilizatsiyasining quyi bosqichlarida shaxsni tarbiyalash, unga ta’lim berishga yo‘naltirilgan faoliyat sodda, juda oddiy talablar asosida tashkil etilgan bo‘lsa, bugungi kunga kelib ta’lim jarayonini tashkil etishga nisbatan o‘ta qat’iy hamda murakkab talablar qo‘yilmoqda”.

Ta’lim o‘z mohiyatiga ko‘ra umuminsoniy xususiyat kasb etadi. Ta’lim tizimi birinchidan, har qanday jamiyatda yangi avlodni zamonaviy bilimlarni o‘zlashtirish bilan bog‘liq ijtimoiy ehtiyojlarini qondirishi, ikkinchidan, jamiyatda inson takomilini ta’minlash, uning har qanday qobiliyatlarini ro‘yobga chiqarish, imkoniyatlarini to‘la ishga solish bilan bog‘liq masalalarni hal etishi lozim. Lekin bugungi kunda ko‘pgina davlatlarda ta’limning zamonaviy tarzda jadallashuvi, vertual, texnokratik va texnologik ko‘rinishlarga ega bo‘lib borishi oqibatida uning bir tomonlamalik xususiyati kuchayib, ijtimoiy dunyoqarash va ma’naviy borliq bilan bog‘liq tendensiyalari pasayib bormoqda.

Demak, ta’lim tizimini ma’naviy-ma’rifiy tarbiya borasidagi funksiyasi va xususiyatlari har qanday jamiyatda ijtimoiy hayot barqarorligini va jamiyat istiqbolini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini e’tirof etish joiz. Mazkur vazifa ta’lim tizimiga o‘zgacha joziba bag‘ishlaydi, chunki bu jarayon inson ma’naviy takomilining asosiy o‘zagi, harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Olimlarning ta’kidlashicha, “Kishilarning bilimini, madaniyatini oshirishga qaratilgan ta’lim-tarbiyaga ham

ma’rifat deb qaraladi. Bu so‘z ilmu urfon ma’nolarida ham ishlatiladi. Ma’rifatni hayotga singdirish maorif tizimi orqali amalga oshiriladi. Demak, ma’rifat – bilim va madaniyatning qo‘shma mazmuni bo‘lib, maorif esa ana shu mazmunni yoyish quroli, vositasidir”.

Ta’lim jamiyatda asosan ijtimoiy vazifani bajarib, u jamiyatning ustivor, hayot-mamot va strategik yunalishlaridan kelib chiqqan holda o‘zining maqsadlarini belgilaydi. Bunda:

1. Ijtimoiy rivojlanishda ta’lim tizimi oldiga qo‘yilishi mumkin bo‘lgan talab va ehtiyojlar hisobga olinadi.
2. Jamiyat strategik taraqqiyoti uchun konseptual ahamiyatga ega bo‘lgan vazifalar yuzasidan bir necha o‘n yil oldingi maqsadlar ta’lim tizimi oldiga qo‘yiladi.
3. Davlat qonunchilik asoslaridlan kelib chiqib, ta’lim tizimi va uning infratuzilmalari rivojlantirish ehtiyojlaridan kelib chiqib, moliyaviy imkoniyatlar yaratib beriladi.
4. Ta’lim tizimi rivojlanish istiqbollari globallashuv jarayoni, zamonaviy texnologiyalar, ilm-fan, madaniyat sohasidagi yutuklar va yangilanishlar bilan birgalikda belgilanadi.
5. Bugungi zamonaviy yoshlarning dunyoqarashi, intilishlari va ehtiyojlaridan kelib chiqib, ta’lim-tarbiyada tegishli vazifalar belgilanadi.

Demak ta’lim tendensiyalari va strategiyalari – insonlarning ijtimoiy hayot bilan bevosita bog‘liq ong va tafakkur tizimini rivojlantirib, tarixiy va falsafiy dunyoqarash, siyosiy va huquqiy madaniyat, diniy, axloqiy, estetik, kasbiy va boshqa tamoyillarni muayyan chora-tadbirlar asosida maqsadli va istiqbolli shakllantirish jarayoni hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Добреньков В., Кравченко А. Социология. – Москва, 2000. – Т. 3. – Б. 137-138.
2. Блауберг И. Пантин И. Краткий словарь по философии. –Москва, Политиздат, 1979. -С. 45-46
3. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технолгияларнинг тадбиқий асослари. -Тошкент, Фан, 2006. –Б.6.
4. Иброҳимов А. ва бошқ. Ватан туйғуси. –Тошкент, Ўзбекистон, 1996. –Б.113.
5. Alibekov, D. (2020). Socio-philosophical basis of educational system development. ISJ Theoretical & Applied Science, 10 (90), 24-26. Soi: http://s-o-i.org/1.1/TAS-10-90-6 Doi: https://dx.doi.org/10.15863/TAS.2020.10.90.6
6. Alibekov, D. (2021). SOTSIALNO-FILOSOFSKIE OSNOVЫ RAZVITIYa SISTEMЫ OBRAZOVANIYa. *Jurnal muzыki i iskusstva*, *2*(2).
7. Farsakhanova, Dilafruz, and Davron Alibekov. "Technology to improve the quality of education based on educational values." *Arxiv Nauchnых Publikatsiy JSPI* (2020).

IQTISODCHI KADRLARNING KOMPETENTLIGINI OSHIRISHNING USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH